

УДК 338.43

Селінний М.М.

кандидат економічних наук

Чернігівського національного технологічного університету

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК ОСНОВА БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

DIVERSIFICATION AS THE BASIS FOR MULTIFUNCTIONAL RURAL DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто особливості розвитку сільських територій України. Визначено основні причини незадовільного стану розвитку села, розкрито проблеми, що стримують розвиток сільських територій. Зазначено, що розвиток сільських територій України має базуватися на багатофункціональному підході. Диверсифікація діяльності малих форм господарювання сільських територій дозволить модернізувати об'єкти виробничої, комунальної та соціальної інфраструктури села. Вона стимулюватиме зростання якості людського капіталу сільських територій через зниження рівня бідності, подолання безробіття, посилення громадянської активності.

Ключові слова: сільські території, багатофункціональний розвиток, зайнятість, сільське господарство.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены особенности развития сельских территорий Украины. Определены основные причины неудовлетворительного состояния развития села, раскрыты проблемы, сдерживающие развитие сельских территорий. Отмечено, что развитие сельских территорий Украины должна базироваться на многофункциональном подходе. Диверсификация деятельности малых форм хозяйствования сельских территорий позволит модернизировать объекты производственной, коммунальной и социальной инфраструктуры села. Она будет стимулировать рост качества человеческого капитала сельских территорий из-за снижения уровня бедности, преодоление безработицы, усиление гражданской активности.

Ключевые слова: сельские территории, многофункциональное развитие, занятость, сельское хозяйство.

ANNOTATION

The article deals with the features of the Ukrainian rural areas development. It has defined the basic reasons leading to unsatisfactory state of rural areas development. The article reveals the issues discouraging the rural areas development. It has been stated that the Ukrainian rural areas development has to be based on a multifunctional approach as to its functions. Multifunctional development of small economies in rural areas has a positive impact on production, public and social infrastructure of a village. It encourages the growth of human capital in rural areas through reduction of indigence rate, unemployment overcoming and civil activity enhancement.

Keywords: rural territories, multifunction development, employment, agriculture.

Постановка проблеми. Вітчизняна політика розвитку сільських територій має відповідати або ж бути наближеною до норм і вимог, уже сформованих у європейських країнах. На сьогодні взаємовигідним розв'язанням проблеми для усіх держав Європейського Союзу є багатофункціональний розвиток сільського господарства, оскільки тільки так можна забезпечити рівноважний розвиток. У свою чергу, багатофункціональність сільського господарства призводить до багатофункціональності села. Тому

завдання публікації полягає у визначенні і узагальненні емпіричних та теоретичних вирішень, апробованих в європейських країнах, зокрема у Європейському Союзі, з метою їх адаптивного використання при опрацюванні вітчизняних заходів щодо розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку сільських територій відображені в роботах В. Борщевського, О. Бородіної, Т. Гоголь, О. Онищенко, Т. Осташко, Л. Шепотько, В. Юрчишина та ін. Однак, незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень, низку досягнутих у минулому здобутків, недостатньо обґрунтовано стратегічне значення багатофункціонального розвитку сільських територій з урахуванням досвіду країн – членів Європейського Союзу.

Мета статті – визначення особливостей багатофункціонального розвитку сільських територій на основі диверсифікації видів економічної діяльності сільських жителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільські території були і залишаються домінуючими на значній території Європи. Так, понад 56% населення у державах – членах Європейського Союзу (ЄС) проживають на сільських територіях, які охоплюють 91% усієї території ЄС. Значимість цих територій посилюється їх винятковим внеском у формування основ продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу країни. Продовольча безпека є однією із головних цілей сільськогосподарської та економічної політики держави. У загальному вигляді вона формує вектор руху будь-якої національної продовольчої системи до ідеального стану. У цьому розумінні прямування до продовольчої безпеки – неперервний процес. При цьому для її досягнення часто відбувається зміна пріоритетів розвитку і механізмів реалізації сільськогосподарської політики [1, с. 13].

Основою забезпечення продовольчої безпеки є аграрна політика держави. Базу для забезпечення продовольчої безпеки в країнах ЄС закладає спільна аграрна політика (САП). Політика розвитку сільських територій знайшла своє відображення у САП.

Спільна аграрна політика ЄС – це комплекс норм і правил, що регулює сферу виробництва та торгівлі сільськогосподарською продукцією. Нині спільна аграрна політика ЄС охоплює

98% сільськогосподарських товарів, а протекційні інструменти, що застосовуються в її рамках, понад 75% продукції. Одним із головних завдань було визначено підвищення продуктивності сільського господарства шляхом сприяння технічному прогресові, раціональному розвитку сільськогосподарського виробництва і оптимального використання чинників виробництва, зокрема робочої сили. Це мало забезпечити належний рівень життя сільської спільноти, у т.ч. підвищення індивідуального доходу осіб, які зайняті у сільськогосподарському виробництві, а також стабілізувати аграрний ринок і гарантувати безпеку поставок і розумні ціни на продовольчі товари [2].

Ведення сільського і лісового господарств відіграє вирішальне значення у процесі землекористування та раціональному використанні природних ресурсів у сільській місцевості ЄС, а також слугує платформою для диверсифікації сільської економіки.

Метою політики сільського розвитку є створення сприятливих умов життєдіяльності сільського населення через підвищення багатofункціональності територій. Вона є основою та засобом реалізації стратегії розвитку сільських територіальних утворень. Відходу від сприйняття сільських територій тільки як просторової бази агровиробництва значною мірою сприяла концепція багатofункціонального розвитку села за рахунок розміщення об'єктів промислового призначення, переробних і обслуговуючих галузей АПК, сфери послуг, рекреації, охорони здоров'я, відпочинку як найголовнішої передумови його відродження і відтворення на власній демографічній основі.

Сільські території займають 90% всієї площі України, на них проживає третина населення нашої держави. Економічна ситуація в них характеризується низькою якістю життя, високим рівнем безробіття. Сучасний стан сільських територій України характеризується не лише значними структурними, функціональними та пов'язаними із ними демографічними проблемами, але також відзначається значним потенціалом до розвитку сільськогосподарської та інших видів підприємницької діяльності на селі [3, с. 27].

В умовах посилення кризових явищ в економіці та тотального безробіття на селі вирощування сільськогосподарської продукції для багатьох сільських домогосподарств є єдиним реальним джерелом формування сімейних бюджетів.

Господарства населення забезпечують виробництво майже половини вартості валової продукції галузі, є місцем докладання праці для зайнятих у ній осіб, залишаються вагомим складовою сільської економіки і постачальниками ресурсів для місцевих (особливо внутрішньосільських) продовольчих ринків. Приблизно 20% особистих селянських господарств України, які мають у користуванні земельні ділянки,

відповідають світовим критеріям належності до виробників товарної сільськогосподарської продукції і фактично є сімейними фермерськими господарствами [4].

Сектор господарств населення займається виробництвом більш трудомістких та менш доходних видів сільськогосподарської продукції, зокрема: овочів – близько 85%, молока – до 80%, м'яса ВРХ – понад 75%, м'яса свиней – близько 60%. При цьому належних каналів збуту виробленої господарствами населення продукції в Україні поки не сформовано. Водночас вирощування сільськогосподарської продукції в секторі селянських господарств має соціальну спрямованість – з одного боку, це сфера отримання доходів сільськими жителями (напрям бізнесу), з іншого – за рахунок даного сектора держава досягає належного рівня продовольчої безпеки.

Сучасні тенденції розвитку сільських територій України відбуваються у напрямі зручності сфери прикладання праці та невідповідності професійно-кваліфікованої якості робітників потребам роботодавців, зростання безробіття. Проблема диверсифікації сфер зайнятості сільських мешканців особливо актуальна в регіонах України з високою часткою селян.

Покращити ситуацію із зайнятстю на сільських територіях можливо двома шляхами. Одним із них є стимулювання самозайнятості населення та підтримка пошуку і формування видів економічної діяльності, які були б оптимальними для них (враховуючи їх схильності, знання, вміння), користувалися б попитом та мали потенціал до забезпечення адекватного рівня доходів. Цей варіант вимагає від держави забезпечення таких умов, як належний рівень розвитку та стану інфраструктури, а також інформаційна підтримка підприємницької діяльності. Можливим також є надання економічних стимулів та заохочень (пільгове оподаткування та кредитування, дотації, субвенції), або ж адміністративних (спрощення процедур реєстрації, виключення окремих видів діяльності з переліку таких, що підлягають ліцензуванню тощо).

Другим шляхом є створення державою робочих місць на підприємствах, як сільськогосподарського спрямування, так і інших сфер виробництва та послуг. Водночас, враховуючи, що у ринковій економіці держава здійснює переважно індикативне планування розвитку територій та розміщення продуктивних сил, такий варіант за сучасних умов неможливий.

Тому для розвитку сільських територій у сучасних умовах недостатнім є відродження сільського господарства, необхідно залучати сільських жителів до підприємницької діяльності у переробці сільськогосподарської продукції, сільському туризмі, наданні комунальних та побутових послуг тощо. Актуальним є розвиток несільськогосподарських видів діяльності. Досвід зарубіжних країн, особливо економічно розвинутих, вказує на зростаючу важливість

виникнення та здійснення несільськогосподарських видів діяльності на сільських територіях як альтернативних джерел доходів та передумов до подальшого соціально-економічного розвитку окремих місцевостей. У світі вже протягом декількох десятиліть відбувається активне пропагування диверсифікації видів економічної діяльності на сільських територіях, що традиційно також були лише місцем ведення сільського господарства. Диверсифікація у цьому сенсі – це урізноманітнення видів економічної діяльності, формування нової структури господарства сільських територій, забезпечення більшого спектра доступних товарів та послуг, можливість для населення обирати вид діяльності (професію) за схильностями та побажаннями [5, с. 6].

Можна запропонувати такі напрями диверсифікації видів економічної діяльності на сільських територіях:

А. Горизонтальний:

1. Розширення асортименту сільськогосподарської продукції, наприклад, крім традиційних овочевих культур можна вирощувати часник, зелень, салат та ін.

2. Вирощування нової продукції в межах власного виробництва (гриби, овочі закритого ґрунту, відгодівля страусів, шиншил, розведення риби тощо).

3. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції.

Б. Вертикальний:

1. Первинна переробка сільськогосподарської продукції, наприклад, в рослинництві виробництво борошна, олії та ін., в тваринництві – домашній сир, масло, сметана, ковбаси тощо.

2. Переробка відходів від основного виду діяльності, зокрема виробництво біопалива.

3. Надання послуг зі зберігання, фасування та пакування виробленої продукції.

В. Неаграрна зайнятість:

1. Виробництво інвентарю, ремонт і обслуговування сільськогосподарської техніки, побутові послуги.

2. Відродження традиційних народних промислів (гончарство, ковальство, ткацтво, лозоплетіння тощо).

3. Заготівля лікарських трав, грибів, ягід.

4. Розвиток сільського туризму

5. Надання соціальних послуг.

6. Упорядкування земельних угідь та покращення ландшафтів.

Важливим напрямом диверсифікації є розвиток кооперації. Створення міжгосподарських безприбуткових кооперативів із технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників – один із найраціональніших шляхів оновлення машинно-тракторного парку та підвищення ефективності його використання. Ви-

сокопродуктивну, але й високовартісну техніку доцільно концентрувати саме в таких кооперативах або машинно-технологічних станціях.

Без активного розвитку альтернативних видів економічної діяльності на сільських територіях нашої держави буде знижено ефективність її просування шляхом європейської інтеграції, а більшість нинішніх проблем вітчизняного села так і не вдасться вирішити належним чином.

Висновки. Провівши аналіз перспектив багатофункціонального розвитку сільських територій України, можна зазначити, що ведення сільського господарства як основного виду економічної діяльності в сільській місцевості є недостатньо організованим та малоефективним, воно характеризується значними диспропорціями внаслідок відсутності адекватної державної політики та ініціювання необхідних реформ та ринкових змін. Досвід європейських країн свідчить, що вирівнювання диспропорцій економічного розвитку сільських територій, наближення темпів розвитку і якості життя в сільській місцевості та міських агломераціях, забезпечення конкурентоспроможності сільської економіки можливе лише за рахунок підвищення ефективності ведення сільського господарства та диверсифікації видів економічної діяльності на сільських територіях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гумеров Р.Р. Концепция продовольственной безопасности – основа современной аграрной политики (вопросы методологии и практики) / Р.Р. Гумеров // Аграрная Россия. – 2003. – № 5. – С. 12-17.
2. Становлення Спільної аграрної політики Європейського Союзу та регулювання розвитку сільських територій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GTVRST.pdf>.
3. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В.В. Борщевський, Х.М. Притула, В.Є. Крупін, І.М. Куліш]; НАН України. Інститут регіональних досліджень ; [наук. ред. В.В. Борщевський]. – Львів, 2011. – 60 с.
4. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; наук. ред. В.В. Борщевський. – Львів, 2012. Серія «Проблеми регіонального розвитку». – 216 с.
5. Гоголь Т.В. Багатофункціональний розвиток сільських територій – стратегічна мета державної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Gogol.pdf.
6. Еволюція Спільної Аграрної Політики ЄС: Наслідки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2005/U2_ukr.pdf.
7. Посібник з економічного розвитку сільських територій України. Для регіональних підрозділів із впровадження проектів, об'єднань громадян, кооперативів та місцевих партнерів МРГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cba.org.ua>.